

*Dicséret apámnak, anyámnak
és Ilonának, nevelőmnek,
hogy lenni tett és ide tett
markába ennek az időnek.*

*e jelennek, e fordulónak,
fordulóján a koroknak,
hogy legyek én is sokkal egy,
oka hóhéri mámoroknak.*

*Tapossanak falkanyalók,
igenállatok csak tapossák
testem, a kedvükért ugye
csak nem hagysz el, csapó borosság?*

*Dicséret sárga virágoknak,
dicséret sárga betegeknek,
dicséret mély ködtengereknek,
dicséret asztalon leveknek,*

*dicséret vasárnap-halálnak,
melytől nem fél a nyálás vénség,
jó, hogy van dicsérni való,
dicséressék, ami szegénység.*

*Viharos egeink morognak,
ne sírj, testvér, nagy szégyenedre!
Halál — halál! Birnivaló!
Maradj erős arra az egyre!*

(Salamon Ernő: Boldog ének)

Ilyen „boldog“ verseket ír a bécsi diktátumot követő hetekben Salamon Ernő. *Vidám nóta halottaknak* — ez a címe az egyiknek; *Egyedül, mint az örült, mint a gyilkos* — felel rá a másik. Nem téveszti meg semmi, nem enged közel magához illúziókat. „Fordulóján a koroknak“, „igenállatok“ „hóhéri mámorát“ hallja ki „viharos egek morgásából“. Bár semmiből se ábrándult ki, az adott történelmi pillanatban olyan teljes az elárvulása, hogy ezeket a verseket Franz Kafka-parabolák elé írhatnók — mottóul.

Mert azon kívül, hogy a kommunista Salamon Ernő amúgy is el tudja képzelni, mi vár rá Hitler bécsi diktátuma után, a bevonuló horthysta hatóságok azonnal „gondolnak rá“. Negyvennyolc órával a katonai közigazgatás marosvásárhelyi megtelepedése után őt is, feleségét is beidézik a törvényszék épületébe (sok nyilvántartott kommunistával együtt), s arra figyelmeztetik, hogy „mindent tudnak róluk“, és a Kémelhárító sokkal kegyetlenebb, mint a Siguranța, akinek tehát „kedves az élete“, az húzza meg magát. Ezt az „aggyonistént“ két hónap múlva kö-

veti a második: Salamon Ernőt és feleségét „káros elemnek“ nyilvánítják, és elrendelik, hogy huszonnégy órán belül hagyják el az országot. Régi barátja, a *Végrendelet*ben szereplő cs. és kir. kamarás, Sényi László lófut az ügyben. (Aki különben később Salamon Ernő kézíratait is megmenti a deportálások napjaiban.) Megfellebbezik a rendőrbíró döntését, a fellebbezést pedig Sényi budapesti barátai tüntetik el, hogy soha ne érkezék válasz rá, anélkül pedig nem lehet végrehajtani a döntést. Salamon Ernő azonban két éven át nem szabadul attól a gondolatától, hogy egyszer csak előkerül a budapesti akta, és egyik percről a másikra menekülniök kell...

A mostani Dózsa György utcából felköltözik a Kollégium utcájába, a 66. szám alá. Többet nem is költözködik, ez az utolsó marosvásárhelyi lakása. Augusztusban sokat jár a Kultúrpalotába, a városi könyvtárba; Vigh Károly tanárral és Polgár István tanárjelölttel tölti szabad idejét. Szeptemberre azonban ez a könyvtárjárás már — főfoglalkozása. A *Reggeli Újság* ugyanis szeptember első hetében mindjárt felmond neki, hiszen úgyszem juthat be a horthysta sajtókamarába. Erre így érvel: ha a zsidó származású értelmiségiekből munkást akar „nevelni“ a Horthy-fasizmus, ő nem várja be, amíg kényszerítik, maga megy dolgozni. A vásárhelyi cukorgyárban jelentkezik napszámosnak. A kampány elkezdődött már, az üzem katonai parancsnoksága pedig hallani sem akar a felvételéről. Jancsó Adrienne édesapja, egy régi gyári tisztviselő vállalja a „felelőséget“ Salamon Ernőért, így kerül be a répahányók közé.

A felesége romantikus gesztusnak tekinti és ellenzi Salamon Ernő döntését. Minek ez, hiszen a kosztra valót se keresi ki a gyárban! Ugyanakkor Ilona iskolai állásban marad egyelőre, tehát éhezés se fenyegeti őket. Salamon Ernő azonban teljesen elmerül a napszámosvilágban. Jancsóék bevinnék egy raktár apró irodájába: a költő nem fogadja el segítségüket. Szöcs Béla és Veress Károly kommunista munkások ajánlatát is elutasítja, akik a lakatosműhelybe hívják kisegítőnek. Nem akar kivételezést; végiglapátolja a kampányt. 1941 februárjától viszont „munkanélküli“. Nekifog erre, és két hónap alatt megírja a 110 gépelt lap terjedelmű, *Munkások* című kisregényét. Először azt jegyzi az utolsó sor alá: „Vége az első résznek“. Később nem látja értelmét a kézirat folytatásának, és kijavítja a jelzést: „Vége.“ A kisregényt tehát befejezett munkának minősíti. Megjelentetése soron következő, sürgető feladata a Salamon Ernő-életmű kiadásának.

A regény első elemzője szerint „társadalmi okokra“ vezethető vissza, hogy a 110 lap nagy része dialógus. Leíró, elbeszélő részeket elvétele ha találunk a párbeszédnek között. A fentebbi felfogás szerint (amely mechanikus összefüggéseket tételez fel az objektív valóság és a művészi eljárás között) Salamon Ernő azért építette dialógusokra kisregényét, mert a napszámosok a valóságban is sokat beszéltek a cukorgyárban, hogy annál kevesebbet dolgozzanak.

A *Munkások* elemzésekor azonban Salamon Ernő helyzetéből kell kiindulnunk. Ahogy befejezte a kampányt a gyárban, másnap hozzáfog e regényhez. Egyrészt mellé sorakoztatva rögzíti akusztikai emlékeit; sajátos kifejezéseket, jellegzetes párbeszédet sorolva jellemzi a figurákat, helyzeteket, érzékelteti azt az élményt, amit a négy napszámos-hónap jelentett számára. A cukorgyárba ugyanis, néhány héttel a bécsi diktá-

tum után, gyergyói telepi napszámos-társainak vásárhelyi és Nyárád menti testvérei közé menekült vissza, a számára minden eddiginél ellenségesebb világból. Üldözöttként megy — a társadalom kivetettjei közé.

A regény felépítése pedig egyszerű: Pataki József szabóinasnak „nevezi“ az elbeszélésben önmagát, azaz teremt egy figurát, akinek a szemével láttathatja a kampány napszámosait. Ezért teljesen hiábavaló azon tépelődni, hogyan alakul a Pataki József jellempályája ebben a regényben (idézett első elemzője tudniillik ezzel is foglalkozott), mert Salamon Ernő nem a kicsi szabóinasnak a napszámosá formálódásáról akart regényt írni. A *Munkások* (sajátos körülmények közt, sajátos írásmóddal „jelenítve“) éppen úgy a „hála és hűség“ énekének tekinthető, mint a telepi néppel szolidarizáló költő annyi más verse. Amikor sokan megtagadták haladó nézeteiket, a költő arról ír, hogyan hatnak a szolidaritás törvényei azok között a legszegényebb elemek között, akik a szó gorkiji értelmében hozzák a „mélység“ üzenetét. A köztereken ünnepet ül a sovinizmus, Salamon Ernő pedig Vintu Cică és Lórenczi napszámosok helyzetének a beállításával, társaik magatartásának a sejtetésével jelzi, hogy ahol meg kell fogni a lapát nyelét, ott mennyire egyek az emberek, anyanyelvükre való tekintet nélkül. Legyen aztán akárkiről szó — a regény Kakuk Marci-szerű főfigurájáról, Pupák Gusztávról, a sok mindenben átment Bitó úrról, a gyilkos Fernándiról, a hajcsár Gulácsiról, a deklasszáldott Madarasiról vagy arról a két nevesincs emberről, a zománcmunkásról és a fehérsütőről, akik az emberi méltóság példáját csillantják meg a répahányásnál —: minden az emberségben való helytállás szépségéről beszél ebben a regényben. Azért teljes és befejezett írás ez a *Munkások*, mert amit mondani akar Salamon Ernő napszámos-társairól és általában az akkori világról, azt maradéktalanul kimondja a friss élményekkel teleírt lapokon.

Különben, a „napszámos“ a következőkben sem hallgat el; hátralevő két évében minden második verse vidámabb vagy komorabb, vásáribb vagy átpoétizáltabb csúfolódó (*Szabálytalan dal; Munkás-szidó ének; Éhes nóta; Új mese utcakölyköknek; Didergető; A jó vénasszonyoknak; Duhaj kölyökadal*). Akasztófahumortól vénasszonybosszantásig sok minden felbukkan ezekben a versekben; a *Szegényasszonyforgató* például olyan vízióban oldódik már fel, amelyből kétségbeesés és dac csap az egekre:

*Gyi, szegényi hopratánc!
Kutyatejből sárga lánc!
Óreg szoknya agg tagon!
Kerekedj, ha forgatom!
Ott a felhő, ott az ég,
itt maradnak az úrék!
Kífordulunk, hoprahop!
Szerusztok, munkanapok!
Száll a mámi, száll a vén,
száll a ráncos kék kötény!*

És akad ezek között a csúfolódók között egy vers (*Kancsi dal gyermekeknek*), amely nemcsak lázító zárószóival vésődik emlékezetünkbe („Nyöszörögjenek kínjukba, / kóstoljanak savanyúkba, / s epedjenek gaz-

ság után, / mint mi az igazság után“), nemcsak a képmutatást gúnyoló szakaszaival, hanem főként a *Végrendelet* néhány passzusára utaló kezdősoraival: „Amit láttok, az nem igaz. / Minek látszom, nem vagyok az. / Én sem, öcsém, én sem értem, / ezek közé hogy kerültem.“

Életének utolsó éveiben igen nagy szerepet játszik ez a motívum. Felbukkan például a *Bűnös dalban*, a *Végrendeletben* pedig így fogalmazódik újra: „Ha anyám megengedi, hogy a telepen maradjak, ha nem is esztergályos, de már deszkaosztályozó lehetnék: szakmunkás, kenyérkereső, egész ember, nem kevesebb annál, aminek látszom. Mert fizikailag sincs itt a helyem, a jó modorú urak között, akikkel néha együtt vagyok. Az egyik orvos, a másik császári és királyi kamarás, a többi: tanár, illatszerész, bankigazgató. Egy ruhám van, azt se én szerettem magamnak. A térdemnél ki is lyukadt már; szerencsére a cs. és k. kamarás tudott egy szövettömő-szabót, akinek ő maga is jó hasznát látta már... Ha föl is hívom figyelmüket rongyosságomra, és ők azt hihetik, hogy hetykeségből teszem: nincs úgy. Újra meg újra elmondom az igazságot, hogy nem ott vagyok, ahol a helyem. Várom, ki lök vissza ebből a szép biedermeier szobából a barakk-lakásba. Ott a konyhaasztalon annyi papírt lehetett kitergetni este azután, hogy anya nekem letörölte, hogy soha semmiféle bútor mellett se tudtam jobban írni. De oda már többé nem jutok vissza.“

Egészen leegyszerűsítve ezt a panaszt: Salamon Ernő úgy érezte, lassanként elszigetelődik az övéitől. Ismert költő volt, de nem volt hol közölnie, kommunista, akinek az új helyzetben minden lépését számon tartják és mindemellett: rendkívül szertelen, impulzív, kompromisszumokra képtelen ember, aki rettenetesen szenved, mert megfosztották a nyílt harc lehetőségeitől. „Engem elhanyagoltak azok, akikre hallgattam volna“ — írja *Végrendeletében*, miután nosztalgikusan idézi telepi ifjúságának emlékeit s öngúnyal vegyes iróniával vásárhelyi „számkivetettséget“ — a biedermeier szobácskában.

Persze, régi barátai közül sokan ott vannak vele ezekben az években is. Kimondhatatlanul fontos számára akár egy levelezőlap is: palackba zárt bizonyosság, hogy emlékeznek még rá. Így tartja nyilván Asztalos István 1941. január 31-i sorait, aki verset kér tőle Móricz Zsigmond lapjába, és véleményét szeretné olvasni az *Újlesztendőről*. A *Munkásokat* elolvastatja Kéri Józseffel, Söni Pállal, Brassai Viktorral, Becsky Andorral. Különben magyarórákat ad diákoknak, helyesíráásra tanít tisztviselőket. Üres óráiban pedig munkanélküli értelmiségiek gyűlnek össze körülötte. A fentiek mellett Gábor Istvánnal és a Vásárhelyre látogató Tamás Gáspárral, Révész Imrével és Hegyi Ilonával jön össze gyakrabban. És különös módon: minél közelebb kerül rég sejtett halálának órájához, annál életvidámabbá válik Salamon Ernő. Annyi halál ellen kell harcolnia, hogy most már esze ágában sincs öngyilkosságra gondolni.

A polgári „állása“ pedig: Sényi László öméltóságának a személyi titkára. Szabályos szerződést kötnek, láttamoztatják és illetékeztetik mindenütt, hogy bele ne köthessen senki. Persze, fizetést nem fogad el egy fillért sem, de ez a papír óvja attól, hogy kitoloncolják a városból mint munkanélkülit.

Délelőtti „munkarendje“ így alakul néhány hónapig: reggel fél nyolckor Ilonát kíséri az iskolába. Utána sétál egyet a Főtéren, majd kilenc-

kor beül, a Bolyai-házban, Molter Károlyék konyhájára, „politizálni“ az ebédet előkészítő háziasszonnyal vagy a Kollégiumból hazaszaladó Molterrel. Tizenegykor bekopog az egyik utcai szobába. Itt albérlősködik Sényi László, aki naponként német és francia nyelvleckéket ad személyi titkáranak. Ez a „munkájuk“. Sőt, a „gazda“ házifeladatokat is kiszab Salamon Ernőnek. Így születik Rainer Maria Rilke *Die Treppe der Orangerie* című versének az a magyar tolmácsolása is, amely az *Összegyűjtött versekben* szerepel. Egy óraker azután ismét leszalad Salamon Ernő az iskola elé; várja Ilonát az órák után.

Rilkét fordít szótározgatva Sényi szecessziós műtárgyakkal túlszűfolt szobájában, közben könnyes nosztalgiával idézi versben, prózában a telepi barakklakást: így él 1941—42-ben Salamon Ernő. Megint ír néhány „gyergyói“ verset (*Búcsú anyámtól; Halálúzó; Bűnös dal; Munkásöszt; Szegényi szonett*), a *Különféle találmányokban* pedig tréfás jókívánásokkal halmozza el a szegény népet. Mindegyik jókívánás magja: az emberhez méltóbb élet, a könnyebb munka vágya. Mert:

*Kitalálna a szegénység minden szépet,
ősz áztatja, vad tél várja ezt a népet.
Nosza, társak, kerekedjünk abba járn:
telét elfújni, melegét megkapálni.*

És minél üldözöttebbnek érzi magát, annál kétségbeesettebb szerelemmel ragaszkodik szülőföldjéhez. Felmerül újra a motívum: itthon van ő ezeken a tájakon, osztályos társainak jussán is. Már az 1937-es *Ének a szolgák sorsáról* című színpadi költeményében találkozunk ezzel a gondolattal. E verses drámában az Apa megtagadja, hogy a távozókkal együtt hagyja el a kiürülő telepet. Egy munkás megkérdi: „Mit akarsz tehát?“ Erre felcsendül a szólam: „Halottimtól búcsúzni legalább. / Ki itt hajlott, hült, járkált, görnyedett, / gép fogán csonkult, körfűrész megett / szíj-kötényével, s döfte derekát / a csapó léc, hát lássam legalább, / hadd lássam őt s kendős anyámat és — / hűgaimat, testvéreimet és / mindazt a népet, mely hontalanul / a hegy arcával ráncosult, borult, / a víz arcával simult el s derült, / mindenkit lássak; ki körös-körül / izmával, válláival és hej! / annyi hajlással, annyi emeléssel / jusst kapott, s hogyha bárki urak jönnek, / néki mint birtokosnak köszönnek, / s addig él, míg az ég s a hegyerinc, / van élete, bár léte, teste nincs. / Lássam hát őket, lássam őket már most!“

Ezek a sorok még arra utalnak, hogyha a telep gazdát cserél is, az igazi birtokos — munkája, vére és verejtéke jussán — a szegény nép. Ez a gondolat azonban egészen új tartalmat kap azokban az években, amikor horthysta csendőrnymozókkal szemben kell, legalább önmaga előtt, bizonyítania, hogy ő, a magyar költő otthon érezheti magát a Maros menti tájakon.

Ebből az abszurd szituációból születik aztán legszebb verse arról a földről, mely hazának „került“ néki is: *Mint Baric a munka után...* ez a címe. Az elárvult költő egy ködös vasárnap délelőtt jókedvű gyermekek közt sétál a „fehérfogú“ temetőben, s egyre jobban meglepi a hontalanság érzete, hiszen még egy üres padra se lel, mire ülhetne. A vers tulajdonképpen azokban a részeiben nő meg, melyekben feloldódik a

kétségbeesés, most azonban azokra a szakaszokra hívom fel a figyelmet, melyek lírai túlfűtöttségükben érzékeltetik Salamon Ernő szorongásait és ragaszkodását mindahhoz, amit a haza jelentett számára:

*Idegenül jöttem a hegyre,
dallal, dúdolón, keseredve,
s kicsi híján keserűn sírva,
egyszép hazámra ráborulva.
Mert nincs házam, de van hazám.
Meghalt apám, meghalt anyám,
és megsirattam igazán,
de élek még akárhogy is,
ha szívem dadogva dobog is,
de azt tudom, ha odajutnék
nekilátni kimenő útnak,
s ha elvetődném idegenbe,
ott élnem tovább nem lehetne.*

Ne csodálkozzunk, hogy ez a költő nem tudott nekiindulni a nagyvilágnak, hogy nagyobb távlatokat öleljen át! Salamon Ernő, a szó legnemesebb értelmében, mélyen a tájhoz kötött lélek (bár nem „tájköltő“), aki itthon, az övéi közt akarta továbbálmódni az emberiség legnemesebb álmait. Aki elképzeltelhetetlennek tartotta, hogy idegenbe vetődjék.

*Ott, ami víz inyemre jutna,
nem honi ízekkel buzogna,
cukor epeként, liszt hamúként
fordulna bennem, hogy tanúként
sírásaimat tovább sírja,
hontalanságomat kimondja.
Ha gyűlöllek, gyilkos Maros,
mégis inkább rossz, zavaros
torló vized — s ha sárga hullám —
a te hullámod vigye hullám.*

És itt jön a crescendo, ami annyit elárul a korról és a költőről:

*Ha kergetnének vaslapokkal,
én ordítnék tele torokkal,
— világ meredne, mint a bálvány —
táltos fogam a földbe vájnam,
zokogva bújnék rá e tájra,
fognám, csókolnám, szíve fájna,
és jöhetnének órjás kancák,
vonhatnának nagyfűjva láncot,
eltelne nap, de nemcsak egy nap
lenne ereje a fogamnak,
húznának, jaj, de én kiállnám,
ujjal-foggal felboronálnám
hazámnak szép szegényi földjét,
piros vérrel illetném zöldjét,
s ha fű, kövecs húsom lemarná,*

*a húsom, vérem nem búsulnám.
Vedd el életem, vidd el ingem,
csak ne kelljen elmennem innen!*

Aki ilyen árva, az mindennél jobban vágyik övéinek a simogatására. Ebből a vágyból születik az 1941-es *Árva dal* tizenkét strófája; ha szabad fokozni az ilyesmit — ez a legátpoétizáltabb telepi kép Salamon Ernő költészetében. Simó Géának ajánlja a verset, a Maros menti famunkások híres tanítómesterének, annak a drága „öreg tanárnak“, aki-ről a *Végrendelet*ben is említés tétetik, egy tízpengős, jelképes honorárium kapcsán. A vershez és az ügyhöz pedig mindenben méltó az a levél, amelyet Salamon Ernő küldött ekkor Simó Géának. Bár Fuchs Simon teljes terjedelmében publikálta már az *Utunk* egyik 1951-es számában, ideiktatom, mert a *Végrendelet* és az ukrainai *Napló* mellett is sokatmondó dokumentuma Salamon Ernő gondolkodásmódjának.

Íme, a levél:

1942. január 12.

Kedves jó Géza bácsi!

Van Kosztolányinak egy drága szép verse Virág Benedekről. Elmondja, hogy szeretett volna egyszerre élni a tudós öregúrral, hogy kívánt volna járni az öreg úr budai prolikálásában, amelynek minden bútora egy ágy volt, minden értéke három tyúk és minden kényelmi szerszáma egy horpadt cinkanal. Így végződik a vers:

És dicsérvén a poézis hatalmát
Átnyújtott volna versemért egy almát.

Ilyen édes almáriumról-levelt-alma-illata van annak a tíz pengőnek, ami szép igaz sorai kíséretében érkezett.

Igy van ez: egyszer fent, máskor lent. Augusztus óta egy fillért sem ke-restem, s most egyszerre húsz pengő honorárium a Magyar Nemzettől és tíz pengő honorárium a magyar néptől. Most aztán akár halálomig se keressek többet, igaz költő ennél több anyagi sikert egy egész élet során se kívánhat magának.

Tréfa ide, tréfa oda, most már elmondhatom, életem, számomra nem sok célkitűzései között kettő volt mindig az élen: először: hogy a feleségem ismerjen el okos embernek, kettő: hogy Géza bácsi egyszer az én versemet is megpirosceruzázza. Hogy lestem kimúlt kedves tetszhalott folyóiratunk, a Korunk címlapját sokszor: alá van-e húzva pirossal a nevem? Nem volt sose. Azt hiszem, hogy mostmár nem jögtalanul tekintem az Árva dalt Géza bácsi nemes keze által a legendás piros ceruzával kitüntetettnek.*

Ilonkán kívül soha senkinek sem beszéltem arról, hogy nem kívánok én elismerést senkitől, csak a rongyosoktól, csak a megütöttektől, csak a csipásoktól, csak a garázdán meggyötörtektől. Megérti mostan, hogy miért vagyok boldog, hogy tetszett a vers és hogy drága jó Géza bácsi az elismerést keves-sellte csak szavakkal kifejezni és az orvosságtól, könyvtől, unokától elvonta a pénzt és nekem küldte.

Érdemes verset írni, érdemes koldus költőséget viselni, ha ilyen emberek olvasnak. Engedje meg, hogy tisztelettel meghajoljak az előtt a lobogó munka előtt, amit a lelke végez a hütelenkedő testben. Minden közönyösnek, minden gonosznak, minden csüggeteg rongynak meg szeretném mondani: oda nézz, vaksi, erőre! Nézd, hogy kacag a lélek a testben, hogy hahotázik a mai kocsmán; az addig él, ameddig akar, és mi tudjuk, meddig akar!

Géza bácsi tudja, hogy versköteteimet mindig tiszteletpéldányként aján-lottam fel Önnek. Az Árva dal nem jelent meg, ha megjelenik, azt a kötetet:

* Simó Géza ugyanis kijelölte barátai és elvtársai számára azokat a Ko-runk-cikkeket, amelyeket legfontosabbnak ítélt.

is szerény kis csukétaként szeretném a kezébe nyomni: nemcsak én adom, Gergő is, és annyian sokan, akiknek Ön drága.

Úgyhogy azt hiszem, nem veszi sértésnek, ha a tíz pengőt olyannak adom, aki szegényebb, nyomorultabb, mint én. De annyit ér, legalább annyit, mint én. Az Arva dalt, ha megjelenik, Simó Gézának fogom ajánlani. Ennyi semmit nem fog tudni azonban kifejezni abból a ragaszkodó szeretetből, amit Géza bácsi íránt érzek.

Boldog egészséget kíván, öleli, csókolja fia,
Salamon Ernője

Jegyezzük még ide, hogy az a Gergő, akiről a levélben szó van, Tóth Gergely ifjúmunkás, akivel az ákosfalvi lágerben ismerkedett meg Salamonnal; az „annyi sokan, akiknek Ön drága” kifejezés pedig félreérthetetlenül Maros menti kommunistákra utal, ebben az összefüggésben. Simó Géza is jelképesen, elvtársak nevében köszöntötte a költőt, mire Salamonnal elvarátok ragaszkodását és tiszteletét tolmácsolva viszonzotta a gesztust — amelyre különben oly nagy szüksége van, az elszigetelődés rémével viaskodtában. Hiszen 1940 nyara után egyre ritkábban érezheti, hogy becsülik. Ebből a szempontból életének jeles napjává válik aztán a Móricz Zsigmonddal való találkozás is.

Asztalos István és Balogh Edgár már 1940 végén felhívta Móricz figyelmét Salamonnra. Így történik, hogy 1941. június 8-án délelőtt, egy marosvásárhelyi baráti körben Móricz Zsigmond felteszi a kérdést: „Ismeritek-e Salamont?” És megkér valakit, hívná meg nevében a költőt, délután 6 órára, egy kávéházba. Huszár Ilonától tudom, mennyire megörvendezettette és mennyire zavarba ejtette ez a meghívás Salamont. (Délig legalább öten szaladtak hozzá, „Móricz nevében”: mindenki jó hír hozója akart lenni.)

Délután sokan várnak Móriczra. Salamonnal meghúzódik az asztal végén, amikor pedig Móricz elfoglalja helyét az asztalfőn, akkor se tolakszik közelébe. Figyeli a beszélgetést, vár sorára. És nem kell sokáig várnia. Móricz egyszer csak megkér: „Melyik az a Salamonn?” (Olyan volt számára ez a pillanat, mint az a gesztus, a Simó Gézáé.) Oda hívja maga mellé, kikérdezi, végül véleményét kéri a *Magvetőről*. Salamonnal elmondja, mi hiányzik szerinte az első kiadásból. Móricz jegyzi a címekeket. Aztán egy újdonságra, az első Rózsa Sándor-kötetre terelődik a szó, és Móricz biztatására, Salamonnal erről a regényről is elmondhatja friss olvasói benyomásait...

Másnap egy verseskötetet visz Móriczra és két verset, a *Kelet Népe* számára. Ezek meg is jelennek, későbbi küldeményei azonban már nem kerülnek az olvasók elé. Erre november 5-én, a legnagyobb kijáró fiú tisztelet és ragaszkodás hangján szóló, de mégis éles levelet ír Móriczra: ha már nem közli verseit, legalább üzenjen. Szóval, tudni akarja, Móricz ejtette el, vagy az idők olyanok, hogy Salamonnal nem kerülhet a nyilvánosság elé, még a *Kelet Népe*ben sem. (Panek Zoltán közölte ezt a levelet 1954-ben az *Utunkban*.)

Móricz Zsigmond 1941. november 15-én, névre szóló szerkesztői üzenettel válaszol a *Kelet Népe* Szerkesztői asztal-rovatában: „Salamonnal Sajnos, 1941-ben élünk, igazad van.”

Részlet egy huszonegy fejezetből álló, Salamonnal életének és művének tragikumát idéző monográfia hatodik fejezetéből.